

PROFESOR ANDREJ MELICHERČÍK: SPOMIENKY A INŠPIRÁCIE

K NEDOŽITEJ OSEMDESIATKE (1917-1966)

16. 1. 1917 sa v Párnici narodil jeden zo zakladateľov modernej slovenskej etnológie, prof. Andrej Melicherčík, CSc. Štúdium ukončil na Filozofickej fakulte UK v Bratislave, kde dlhé roky pôsobil ako pedagóg. Okrem toho pracoval v Matici slovenskej a v rokoch 1951-1952 bol i riaditeľom Národopisného odboru SAVU. Bol žiakom P. G. Bogatyriova a po jeho odchode rozvíjal priekopnícku funkčno-štruktúrálnu metódu v národopise. Je autorom početných knižných publikácií, z ktorých najznámejšie sú: *Spoločenský spev na Slovensku* (1944), *Teória národopisu* (1945), *Jánošíkovská tradícia na Slovensku* (1952), *Pavol Dobšinský* (1959), *Slovenský folklór* (1959). Bol vedeckým redaktorom známej *Československej vlastivědy*, III. zv. *Lidová kultura* (1968), ocenennej cenou G. Pitrého, ktorej sa už nedožil. Zomrel nečakane počas terénneho výskumu na rodnej Orave 30. 5. 1966.

Časopis Slovenský národopis (A. Melicherčík bol dlhoročným členom jeho redakčnej rady), sa rozhodol uverejniť krátke úseky zo spomienok troch jeho žiakov, Soni Kovačevičovej, Jána Michálka a Milana Leščáka. K vedeckému odkazu A. Melicherčíka sa v našom časopise určite vrátíme.

Redakcia

Milan Leščák:

Keď sme prišli s J. Botíkom a P. Vrchovinom v roku 1958 študovať národopis na FF UK, bol profesor Melicherčík vo svojom najtvorivejšom období. V rokoch 1958-59 vydal niekoľko významných knižných prác. Ťažko sa nám študentom zvykalo na jeho striedanie nálad, na štýl jeho prednášania, na jeho ironické poznámky i na jeho osobitý zmysel pre humor.

Prekvapilo nás, ako stroho odmietal akékoľvek diskusie o funkčnom štrukturalizme, hoci z našej strany nešlo o provokácie, ale o prirodzenú študentskú zvedavosť. Na katedre národopisu popri ňom pôsobil i jeho „priateľ-nepriateľ“ prof. R. Bednárík. Bol to iný prístup, iné spôsoby, iná vedecká orientácia, o pedagogickej práci ani nehovoriac. Dosť dlho nám trvalo, aby sme túto situáciu pochopili a zvládli, najmä keď sme prešli z kombinácie slovenčina-národopis na samostatné štúdium národopisu. A. Melicherčík svoje prednášky a semináre poctivo dodržiaval. Učil dobre, skúšal spravodlivo, okrem chvíľ, kedy sa pre niečo na niekoho nazlostil. To mu zostávalo dlho v pamäti. Odpúšťal nerád. Rád však napodiv vstupoval do diskusií a polemík a vedel oceniť dobrú argumentáciu. Občas nás prekvapil z ničoho nič skvelou prednáškou, ktorá obyčajne ani nesúvisela s plánovanou témou. Vždy

vedel, či sa mu prednáška podarila. Díval sa spokojne ponad okuliare na nás troch v seminári s takým iskrivým pohľadom, ktorým akoby hovoril: „Tak už viete, s kým máte do činenia?“ Boli však i chvíle, kedy niektorého z nás nemilosrdne vyhodil zo seminára alebo zo skúšky, čo sa nezaobišlo bez jeho typických ironických poznámok. Boli tu však i chvíle pohody, kedy nám rozprával anekdoty alebo rôzne veselé historky.

Boli tu neskôr i celé hodiny odborných diskusií pri víne. Všetkých nás opantala atmosféra šesťdesiatych rokov. Naplnená zvedavosťou, odbojnosťou, hľadaním kultúrnej kontinuity: vzdelávali sme sa všade. V kaviarňach, viachach, rovnako ako v diskusiách v internáte. Riešili sme generačné a ideové spory. A. Melicherčík sa nad tým zhovievavo a nostalgicky usmieval, pretože mu to pripomenulo jeho študentské časy. Nedával to však príliš najavo.

O jeho burliváckej povahe a kúskoch som sa postupne podozvedal až po jeho smrti. Najmä náš spoločný priateľ Viktor Kochol mi porozprával veľa utajených vecí z jeho života. Veľa som sa však dozvedel i od starších kolegov, a tak sa mi skutočný obraz Andreja Melicherčíka postupne odkrýval.

Soňa Kovačevičová:

Po polstoročí si len ťažko spomínam na udalosti spojené so štúdiami, ktoré ubehli cez vojnu, ako aj na prvé povojnové roky. Bolo to však obdobie kontaktov s priateľmi, s ktorými som myšlienkovy zostala spriaznená po celý život. Po prvých dvoch rokoch ohmatávania pulzu vysokoškolského štúdia a spôsobov života sme sa spontánne začali deliť na tých, ktorým prednášky a profesori boli svätí a na tých, ktorí sa doškoľovali pomocou starších v kaviarni Bláha (v dnešnom Kryme). Iste k tomu prispela aj skutočnosť, že po prvej štátnici som si k štúdiu nemeckého a francúzskeho jazyka pribrala prednášky národopisu, archeológie a dejín umenia. A práve v tom čase sa stal asistentom národopisného seminára, umiestneného na piatom poschodí univerzity, Andrej Melicherčík. Verejný život sa vyznačoval nevraživosťou voči umeleckej a vedeckej moderne. P. Bogatyriova pozbavili možnosti prednášať. Zakázali spolok Vedecká syntéza. Dva roky predtým rozpustili Umeleckú besedu slovenskú. Ale napriek týmto obštrukciám život išiel ďalej a zrnko zasiat modernou sa neprestalo rozvíjať. Pestovali ho jednotlivci, medzi ktorých patrila aj Andrej Melicherčík i jednotlivé skupiny, ktoré sa podľa záujmu grupovali v kaviarňach. Štrukturalisti a formalisti sa schádzali okolo M. Považana a M. Bakoša v Metropolke. Nadrealisti mali vyhradenú Grandku. My mladší vedeckí „obchendoši“ sme našli útočisko u Bláhu a v národopisnom seminári. Pri vínku i vo vážnej diskusii sa tu stretávali asistenti zo susedných seminárov, napr. jazykovedci E. Pauliny, A. Isačenko, archeológ J. Dekan, zo seminára slovenskej literatúry F. Ballo, V. Kochol, I. Kusý a ďalší. Tu sa kuli prvé priateľstvá, ktoré sa nezaobišli bez búrlivej výmeny názorov tých starších, skúsenejších. My začiatoníci sme boli viacmenej

pasívnymi účastníkmi. Príležitosti k bojovnému tónu poskytoval sám život. Napríklad vydanie zborníkov *Sen a skutočnosť* (1940) a *Vo dne a v noci* (1941), publikácia *Teória literatúry* (1941), či výstava V. Hložníka (1941). Zatiaľ čo väčšina návštevníkov seminára obľubovala výtvarné umenie, s Andrejom sa o výtvarnej moderne nedalo diskutovať. Východiskom jeho názorov bola mienka o spoločenskom fungovaní diela, a nie zvládnutie čistej formy. O to aktívnejší bol v názoroch na diela funkčných štrukturalistov. My mladší, odchovaní v prvých rokoch štúdia historizmom a porovnávacou metódou, sme na chápanie myšlienok štrukturalizmu a nadrealizmu boli tvrdí. Doškoloval nás najmä Andrej Melicherčík a pedagogicky skúsenejší Isačenko v kaviarni Bláha. Pamätám sa, že sme s priateľkou v noci presedeli hodiny nad štúdiami ruských formalistov, uverejnenými v Bakošovej Teórii literatúry i nad dielom J. Mukašovského.

Do tejto skupiny patrili i ďalšie študentky, ktoré ako Bratislavčanky a bývalé Pražáčky boli rozhladenejšie ako my vidiečanky. Patrila medzi ne Norika Beniaková (Krausová), Maja Kolečányiová (Kosová) a Izabella Mlynarčíková (Murínová). Okrem Noriky sa diskusií nezúčastňovali, ale precítene recitovali poéziu slovenských nadrealistov i pražských modernistov. Izabella (budúca Tatarkova Panna zázračnica) chodila s nimi aj na hlučné zábavy, ktoré vtedajšiu spoločnosť provokovali svojou rozpustilosťou, hraničiacou s dadaizmom.

Útočiskom štrukturalistov a nadrealistov neboli len viechy a kaviarne, ale aj luxusný byt rumunského kultúrneho ataše, folkloristu Mihaia Popa, povojnového riaditeľa ústavu folkloristiky v Bukurešti. U neho mojich kamarátov čakalo nielen pohostenie, vynikajúce vína a koňaky, ale aj vlúdne prostredie bytu a záhrady, ktoré občas obrátili hore nohami.

Andrej, aktívny účastník týchto zábav, mal už vtedy niekoľko študentských známostí. So svojou manželkou Vierou Zátareckou, tiež našou spolužiačkou, sa zbližil až po SNP v Martine, kde sa skrýval u jej rodičov.

Milan Leščák:

S odstupom času sa nám, ako fotografia vo vývojke, postupne vynárajú ostrejšie kontúry života a diela profesora Andreja Melicherčíka. Je azda stále predčasné hodnotiť jeho význam pre rozvoj modernej etnológie. Je nesporným faktom, že ide o osobnosť základného významu, najmä pre jeho zásluhy o výrazné a originálne pozdvihnutie tematickej úrovne našej vedy. V neposlednom rade vynikol ako pedagóg, ktorý odchoval prvé generácie profesionálnych etnológov, ktorí sa v povojnových rokoch zaslúžili o dobudovanie slovenskej etnografie a folkloristiky ako emancipovanej vednej disciplíny. A. Melicherčík bol osobnosťou s mnohými silnými vlastnosťami, ktoré nie sú dešifrovateľné z textov jeho štúdií a kníh. Som presvedčený, že je potrebné priblížiť ho spomienkami ako pedagóga i človeka. Svoj krátky život prežil v prelomových obdobiach našej histórie. Spojil sa v predvojnových rokoch so slovenskou modernou, bol spoluzakladateľom Spolku pre vedeckú syntézu, prežil roky samostatného Slovenska, potom prišlo SNP, oslobodenie a rok 1948. Nasledovali tvrdé roky päťdesiate, aby sa dožil postupného uvoľnenia spoločenskej atmosféry v šesťdesiatych rokoch... Tieto fakty hovoria jednoznačne o tom, že bol do istej miery obeťou doby, v ktorej žil, tak ako takmer celá rozporuplná generácia, s ktorou vyrastal a budoval základy modernej slovenskej kultúry a vedy.

Doteraz sa podľa mojej mienky celkom objektívne nezhodnotila Melicherčíkova výskumná aktivita v povojnových rokoch. Zbery tzv. partizánskeho folklóru i dokumentov o jánošíkovej tradícii mali pre folkloristiku inšpiratívny význam nielen z hľadiska ich „ideologického“ posolania, ako sa to zvykne neraz zjednodušovať. To bolo obdobie, kedy sa profesor Melicherčík začal jednoznačne prikláňať k dialekticko-historickej orientácii. Ako teoretik ju zvládol obdivuhodne a z presvedčenia.

Ján Michálek:

Vo vojnových rokoch, a najmä počas frontových a povstaleckých udalostí výrazne vzrástlo historické a sociálne vedomie ľudu. Ľudia rozprávali o veciach známych i vzdialených, kde informovanosť bola často len hmlistá a viacej pracovala fantázia. V povojnových rokoch sa všeličo v tejto námetovej sfére ľudového rozprávania vyjasňovalo, avšak do interpretácie udalostí, činov, faktov vstupovali vlastné postoje a náhľady. Andrej Melicherčík viackrát spomínal, ako zaregistroval tieto skutočnosti počas svojich letných prechádzok s Vladimírom Húskom (neskorším pracovníkom Povereníctva informácií a riaditeľom SLUKu) krátko po skončení vojny v niektorých povstaleckých oblastiach, najzreteľnejšie v okolí Starej Turej a celej podjavorinskej oblasti. Najmä v súvisi s povstaleckými akciami sa často objavovali v rozprávaní súvislosti medzi činmi Jánošíka a členov jeho družiny a bojom povstalcov proti fašizmu. Partizánske skupiny niesli meno Jánošíka, Hurbana, vo vedomí ľudí sa oživovali spomienky na slovenské povstanie z rokov 1848-49. Túto zdvihnutú vlnu záujmu o zbojnícku (či širšie odbojovú) tradíciu v ľudovom rozprávaní chcel Andrej Melicherčík využiť na spoznanie stavu jánošíkovskej tradície v teréne s cieľom zachytiť všetko, čo aktívne v ústnej podobe z nej v tom čase jestvovalo a postaviť jej novú vedeckú interpretáciu.

Jedno i druhé sa mu podarilo realizovať. Výskum zrealizoval vzhľadom na rozsiahlosť terénu v pomerne krátkom čase (koncom štyridsiatych rokov) tak, že doňho zapojil študentov Národopisného seminára Filozofickej fakulty v Bratislave. Tí potom jednotlivito i v menších skupinkách zapisovali pod jeho vedením vo viacerých regiónoch Slovenska (najmä v Liptove, na Kysuciach, na Orave, v Gemeri, na Horehroní, v okolí Poľany) všetko, čo sa vtedy v teréne vo vzťahu k zbojníckej tematike dalo zachytiť. Išlo mu pritom predovšetkým o folklórny, ba užšie slovesný materiál. Pochopiteľne, zaujímal sa aj o historickú problematiku, spolupracoval s historikmi a s Maticou slovenskou (najmä s dr. B. Banikom).

Najvýznamnejší podiel na získaní bohatého materiálu jánošíkovskej tradície z terénu mali však spomínaní študenti etnografie (napr. E. Plicková, E. Horváthová, J. Podolák, V. Gašpariková a ďalší), ich zásluhou sa získal spoľahlivý obraz o jánošíkovskej tradícii a sčasti aj o ústnej tvorbe v povojnových rokoch na Slovensku vôbec. Bol to teda pre vedu zásluhný čin, škoda len, že Andrej Melicherčík neuviedol v nasledujúcej publikácii *Jánošíkovská tradícia na Slovensku*, a potom ani v ďalších, aspoň zoznam aktérov tohto podujatia.

R. 1952 (teda pomerne rýchlo po výskume) vyšla spomínaná publikácia Andreja Melicherčíka. Mala veľký ohlas, ktorý presahoval hranice folkloristiky. Melicherčíkova koncepcia zbojníctva, zbojníckeho folklóru a jánošíkovskej tradície zvlášť sa odlišovala od dovtedajších, zakladala sa na princípoch novej vedeckej metodológie, keď predchádzajúcu razantne opustil. Jej autor zapôsobil na vtedajších spoločenskovedných bádateľov, ktorí sa pasovali s uplatnením marxistických poučiek vo svojej práci tak presvedčivo, že sa dával neraz za vzor, ako možno uplatniť tento nový prístup v spoločenských vedách. Takto povzbudený potom sústredene dlhšiu dobu pracoval na objasňovaní historickej postavy Juraja Jánošíka, jánošíkovskej tradície vo folklóre, na problematike zbojníctva v širších karpatských súvislostiach až po porovnávaciu štúdiu *Slovensko-ukrajinské vzťahy v zbojníckom folklóre* (Slovanské štúdie, I., Bratislava 1957) a prácu *Kapitán opriškov* (1959). Svojím vstupom do štúdia zbojníctva a jánošíkovskej tradície na Slovensku upútal potom nadhľadom svoju pozornosť na štúdium revolučných tradícií vo folklóre, čím načas aj tematicky ovplyvnil toto bádanie u nás.

Do tohto kontextu zapadalo tiež rozbehnutie ďalšej významnej zberateľsko-výskumnej aktivity slovenskej folkloristiky v povojnovom období, na počiatku ktorej stál Andrej Melicherčík. Bol to výskum tzv. partizánskeho folklóru, ako sa pracovne táto problematika označovala. Prvý raz na túto tému v slovenskom folklóre upozornil už v r. 1946 (*Motívy odboja slovenského ľudu v ústnom podaní*. In: Národopisný zborník MS, 6-7, Turč. sv. Martin 1946).

R. 1953 rozbehol potom (v súvisi s blížiacim sa 20. výročím SNP) najprv v oblasti Banskej Bystrice a neskôr aj v iných oblastiach (v Uhrovskej doline) výskum a na základe získaného materiálu napísal hodnotnú štúdiu *Boj proti fašizmu za Slovenského národného povstania v ústnom podaní slovenského ľudu* (Slovenský národopis, 9, 1961, č. 3). Výskum opäť realizovali predovšetkým študenti národopisu Filozofickej fakulty UK v Bratislave, ktorí v nasledujúcich rokoch zhromaždili postupne o vojnovej a osobitne povstaleckej tematike veľký materiálový fond (najmä ľudové rozprávanie, piesne a sčasti aj diela výtvarného umenia). Výskum a štúdium tohto materiálu pokračoval potom v rozličných rovinách (ako samostatná téma, v kontexte rozprávačského repertoáru ako jeho súčasť, v lokálnom, regionálnom i celoslovenskom zábere). Okrem spomínanej štúdie sa však už Andrej Melicherčík k tomuto materiálu zásadnejšie nestihol vyjadriť.

Pripomenúť však treba ešte ďalšie zberateľské podujatia, ktoré Andrej Melicherčík na Slovensku rozbehol, ale už nedokončil. Bol to výskum folklóru gemerských baníkov so začiatkom vo východnom Gemeri (okolie Rožňavy, Dobšinej, Jelšavy) a potom opätovný vstup na Oravu, ktorá ho neustále lákala aj ako rodný kraj a ktorú mal veľmi rád. Tu počas výskumu s veľkou skupinou študentov r. 1966 aj náhle zomrel.

Soňa Kovačevičová:

Melicherčíkova osobnosť vynikala najmä na exkurziách, ktoré ako vedúci seminára po-riadal za účasti národopiscov, historikov a jazykovedcov po vybratých regiónoch Slovenska. Treba o nich širšie pohovoriť, pretože sme na nich zažili nielen doznievanie archaickosti ľudových tradícií, ale aj výmenu názorov medzi zástancami protichodných vedeckých metód a názorov na kultúrnu históriu (napr. medzi B. Schierom, A. Melicherčíkom a A. Isačekom). Prvá trasa nás viedla pešo z Trenč. Teplej do Omšenia, Dolnej Poruby, popri chate na Homôlke do Zliechova a Čičmian. Železnicou sme sa prepravili do Kysuckého Nového Mesta a odtiaľ zase pešo cez Starú a Novú Bystricu popri lazoch do Terchovej. O rok nato (1943) sme putovali už viac vlakom a nákladnými autami cez Detvu, Podkriváň, Divín do Polichna, Madačky a Ábelovej. V regiónoch, ktorými sme prechádzali, sme ešte zažili reziduá tradícií, ktoré v svojich prácach zachytili klasici umenia a vedy (napr. J. Mánes, D. Stránská, A. Kmeť, K. Medvecký). Vizualne zážitky, ako aj kultúrohistorické osvetlenie videneho našimi pedagogickými sprievodcami v nás ostali uložené hlboko v pamäti po celý život. Melicherčík svojou iróniou vedel vyprovokovať plodné diskusie a uviesť nás i do pozoruhodných krás prírody. Počas týchto ciest sme nadobudli nielen nové neoceniteľné poznatky, ale utužovali sa aj priateľstvá.

Prelom pre všetkých nás, čo sme sa u Bláhu alebo v národopisnom seminári stretali, doniesol rok 1944 a prvé mesiace r. 1945. Stratili sme miestnosť seminára, pretože pred jeho oknami na piatom poschodí umiestnili protiletecké delo a vojenskú hliadku. Knižnicu seminára evakovali do Smoleníc, čím sa veľká časť seminára roztratila. Andrej odišiel na Oravu, kde sa zapojil do SNP. A my ostatní, každý pošiel svojou stranou k svojim rodinám.

Postretávali sme sa zasa až na valnom zhromaždení Matice slovenskej koncom augusta 1945. Napriek neopísateľnej radosi, že žijeme, sme už boli iní. Odlišovali nás zážitky spojené s prechodom frontu, ale aj skúsenosti zo života. Viacerí sme sa pozasnubovali, povydávali, poženili. Život i výmena vedeckých i politických názorov sa obnovovali najmä v lokalitách ležiacich popri železnici, ktorá začala premávať medzi Martinom a Košicami.

Milan Leščák:

Na výskumoch „partizánskeho folklóru“ som sa aktívne zúčastnil s profesorom Melicherčíkom, kde som s ním zažil výlety za partizánmi v okolí Banskej Bystrice a kde sme

v dvojici zažili chvíle zábavné i poučné. Melicherčík napr. veľmi výrazne usmerňoval informátorov. Chcel získať najmä také výpovede, ktoré sa mu hodili do jeho koncepcie a neznášal – ako to už býva – rôzne odbočenia od témy. Na druhej strane som obdivoval jeho postrehy, ktoré sa netýkali len folklóru, ale i ľudovej architektúry, kraja, zvykov. Boli to výskumy, ale boli to zároveň i cenné vedecké exkurzie. Napodiv veľmi rýchlo vedel nadviazať kontakt s miestnym obyvateľstvom. Netreba veriť tradovaným predsudkom o kabinetnom type vedca. O tom hovoria jasne i niektoré jeho práce z mladosti.

Soňa Kovačevičová:

S Andrejom sme viedli nielen vedecké diskusie, ale on sa snažil profilovať aj naše názory na osvetovú činnosť, ktorou z duše opovrhoval. Pamätám sa na takúto jednu výmenu názorov po mojom prvom osvetovom účinkovaní. Stalo sa tak po prehliadke krojov, ktorú r. 1943 počas valného zhromaždenia usporiadala Živena a mňa požiadali o prednesenie vysvetľujúceho textu. Keď som sa vrátila do Bratislavy, Melicherčík ma predvolal do seminára. S jemu vlastnou iróniou ma zvozil pod čiernu zem, čo zakončil slovami: „Alebo truhla starej matere, alebo veda“. Po tejto príhode, keď došlo k ostrej výmene názorov, naše priateľstvo neprestalo, pretože mal rád nebojácnych oponentov. Nenávidel slzy a urazenosť. Zobral si ma pod patronát. Začal ma „cepovať“, počínajúc písaním bibliografie, excerpt, cez recenzie a referáty o českej, nemeckej a maďarskej odbornej spisbe. Radil mi pri výbere doktorskej témy a metód v nej aplikovaných. Opakom tohto zainteresovania o moje napredovanie boli ironizujúce diskusie so staršími etnografmi a folkloristami, ktorí postupovali inými metódami (napr. tými, ktoré boli vlastné Fr. Wollmanovi) a jeho rady nebrali na vedomie. Pamätám sa na nejednu takúto debatu končiacu urážkami, ktoré po celý ďalší život strpčovali vzťahy medzi Andrejom a postihnutými. Nemal trepezlivosť pedagóga, ktorý by vedel nenápadne a bez ironizovania viesť svojich zverencov. To pre nás, ktorých Melicherčík inšpiroval, vykonával napr. F. Ballo alebo A. Isačenko. Zvlášť dobre si pamätám, ako ma jedného letného dňa 1945 v Mikuláši navštívil Andrej, ktorý mal namierené do Kráľovej Lehoty ku kamarátovi Viktorovi Kocholovi. Okrem výmeny názorov o povojnových pomeroch sme zakotvili vo vede. Vypytoval sa ma na stav výskumov, potrebných na napísanie doktorskej práce. Sondoval, či by som vedela a mohla zapísať priebeh tradičnej vačtianskej svadby, čo mal v úmysle včleniť do chystanej práce o svadobnom obrade. A mňa priviedol k zostaveniu štúdie o kroji ako znaku. Sondoval aj možnosti nových príspevkov pre Národopisný zborník MS, ktorého sa stal šéfredaktorom. Rozvinul pred mnou široký plán spolupráce mladých i starých národopiscov všetkých smerov. Ideu potom realizoval v referáte na spomínanom valnom zhromaždení Matice slovenskej a v prvých ročníkoch Národopisného zborníka. V týchto prvých povojnových rokoch zažiarila jeho dobrotivá a veselá povaha, prestúpená zastierajúcou iróniou.

Milan Leščák:

Obdivoval som vždy, s akou erudíciou a nápaditosťou vstúpil A. Melicherčík do vedy. Aj keď pripúšťam, že to bolo priaznivé obdobie pre mladú slovenskú inteligenciu. Aj tak, napísať v mladom veku takú prácu zásadného významu, akou bola Teória národopisu, na to nestačila len odvaha. Najmä v druhej časti tejto práce formuluje také názory, ako sa rozvíjali v európskej vede často až s odstupom dvoch-troch desaťročí. Škoda, že si odkaz málo rozvinutej funkčno-štruktúrálnej školy dostatočne neceníme. Osobne som vždy pociťoval potrebu zdôrazňovať istú kontinuitnosť vedeckého myslenia aspoň v slovenskej folkloristike. Je niekedy smutné čítať odvolávanie sa na cudzie práce tam, kde máme domáce staršie impulzy. A tu v centre stojí najmä Melicherčíkov odkaz.

Istý čas, ešte ako Melicherčíkov aspirant, som sa nadchýňal rôznymi načítanými teóriami. Melicherčíka to na jednej strane tešilo, no na druhej strane ma vždy prísne napomínal, aby som sa držal vlastného rozumu, inak do vedy nikdy nevstúpim. V tomto smere sa pokladal za oddaného žiaka Petra Bogatyriova. Je zaujímavé, že túto istú vlastnosť si cenil na Melicherčíkovi i Bogatyriov, ktorý si na A. Melicherčíka spomínal s otcovskou láskou. Pripomínal mu vlastné roky strávené v predvojnovom Slovensku. A. Melicherčík zostal v Bogatyriovových očiach takým, akým ho spoznal koncom tridsiatych rokov. Poznal z vlastnej životnej skúsenosti, čo znamenalo žiť a prežiť v povojnových rokoch v ZSSR a nerád počúval o životných osudoch svojich známych a blízkych. Najmä nie počas dlhých rozhovorov v auguste a septembri 1968. Mnohí ho sklamali, no Melicherčík nie.

Soňa Kovačevičová:

Zmeny Melicherčíkovho vzťahu k ľuďom a spolupracovníkom sa začali postupne prejavovať po r. 1948. Súviseli s jeho straníckou príslušnosťou a úlohami, ktoré od neho táto príslušnosť vyžadovala. V tomto čase začalo štiepenie jeho osobnosti. Na jednej strane sa ťažko lúčil so svojimi avantgardnými vedeckými názormi. Na druhej strane chcel celou svojou dušou a vierou plniť to, čo od neho príslušnosť ku KSČ vyžadovala. Tejto určitej rozpoltenosti sa nezbavil až do smrti. V súvislosti s touto rozpoltenosťou ducha a osobnosti rástla jeho irónia a sarkazmus a násilnosť presadiť nové požiadavky vo vede. Zaujímavé bolo, že nerušil svoje staré priateľstvá, ale nevynechal príležitosť na podpichovanie a výsmech. Absurdita tohto jeho obdobia spočívala v tom, že si vyberal na útoky napr. dielo K. Čapka. Bolo to obdobie, kedy sa spoločnosť začala polarizovať na tých, ktorí zakladali socialistický realizmus a vo vede sa snažili o historický a dialektický materializmus i marxizmus a na tých, ktorí potichu ostávali verní umeleckej a vedeckej moderne.

Svoje osobné ťažkosti i postupnú stratu priateľstiev si rekompensoval alkoholom. To však v tom čase nebolo nič zriedkavé, pretože alkoholu vtedy, ako zabudnutiu na rôzne sklamania, holdovali mnohí intelektuáli. Túto etapu jeho života zavŕšilo jeho vyškrtnutie zo strany, spojené s udaním a bezcharakterným postojom viacerých jeho súputníkov. Tá príhoda a vzápätí preradenie zo SAVU za asistenta na fakultu znamenalo, že sa čím ďalej zahrabával do svojho rozštiepeného a uboleného vnútra. Namiesto spoločnosti napr. J. Mjartana, ktorý mu bol počas morálnej oporou, vyhľadával spojenectvo s pražskými marxistami (napr. O. Nahodilom).

Tragédia jeho osobnosti, a tým i života spočívala aj v tom, že už po prvých semestroch vedel odhadnúť vedecké nadanie a povahové pozitíva či negatíva svojich poslucháčov. Často mu však práve tí menej nadaní a charakterovo labilní na základe svojich politických konexií prerástli cez hlavu a strpčovali život.

Napriek rôznosti osudov naše obapolné priateľstvo pretrvalo po desaťročia, aj keď už stretávanie bolo zriedkavé. Posledný raz sme sa zišli pri koňaku v Štefánke, kde si ku mne prisadol ťažko chorý, osudom deptaný človek. Predo mnou, starou žiačkou a kamarátkou, stojacou bokom od vtedajších intríg, si vylial smútok. Rozhovoril sa o svojich ľudských i pracovných sklamaniach; o snahe nanovo obnoviť funkčný štrukturalizmus v národopise; o snahe pomocou stykov s mladou generáciou uchovať a rozvíť časť svojich vedeckých ambícií. Bol to posledný a smutný rozhovor s rozorvaným priateľom, ktorý akoby sa podvedome psychicky pripravoval na odchod.

Ján Michálek:

Z výpočtu a veľkosti výskumných podujatí, ktoré Andrej Melicherčík v povojnových rokoch rozbehol, sa môže zdať, akoby často chodil do terénu. Nebolo to tak, bránil mu

v tom postupne aj zhoršujúci sa zdravotný stav a uprednostňovanie iných pracovných aktivít. Spomínaných výskumných podujatí sa v želanom rozsahu teda nemohol zúčastňovať, čo ho často veľmi mrzelo. Veľmi však dbal na úroveň tejto práce, dohliadal na ňu, pretože rád využíval jej výsledky ako recentný materiál. Tak predsa len dokázal dobre vidieť do terénu, akceptovať postupne daný, t.j. súčasný stav v ňom. Tak sa potom aj v teoretických prístupoch približoval k realite stavu ľudovej kultúry v 50. a začiatku 60. rokov u nás, čo sa potom premietlo do revidovania jeho vlastných teoretických náhľadov aj na stav a vývin folklóru v tom čase, teda v podmienkach veľkých hospodársko-spoločenských a i kultúrnych premien našej spoločnosti.

To malo veľký vplyv aj na jeho pedagogické účinkovanie. Materiálové výsledky výskumov využíval v pedagogickej práci priamo v prednáškach, do ich spracovania vedel s veľkým potešením zatiahnuť niektorých študentov až po kuchyňu svojho bádania a myslenia a vzrušene debatovať s nimi na seminároch i pri akýchkoľvek iných príležitostiach. Mal rád a vedel si obľúbiť aktívnych, nápaditých študentov, pohodlnosť a nedôslednosť ostro pranieroval – až po zdrvivú iróniu a odmietanie. To, pravda, neplatilo uňho len pre študentov a mladých ľudí. Cenil si však tých študentov, ktorí systematicky študovali („Študent má študovať“, často lapidárne hovorieval), odvážne sa púšťali do diskusií, boli schopní a ochotní urobiť čosi navyše ako je povinnosť, nevyhýbali sa študentským tvorivým aktivitám (výskumy, súťaže, exkurzie, výstavy, ba aj šport). A tých, ktorí sa ako študenti odvážili aj publikovať, rád a jednoznačne podporoval.

V hodnotení ľudí, a teda aj aktivity študentov, sa však dal aj ovplyvniť. Najmä v posledných rokoch, kde sa ho často zmocňovala akási vnútorná rozviklanosť, ako dôsledok zhoršujúceho sa zdravotného stavu a dlhodobého doznievania a pasovania sa s niektorými osobnými postojmi v „pofebruárovom“ vývoji v spoločnosti i vo vede, i vo výchovno-vzdelávacom procese, na ktorom mu veľmi záležalo. V týchto súvislostiach ho často nevedeli uspokojiť, či skôr upokojiť ani značné a početné výskumné a publikačné výsledky, narastal v ňom vnútorný nepokoj a ten neraz riešil neadekvátnym spôsobom. Dostával sa do sporov i konfliktov, so sebou i s okolím. V rámci katedry – vo výskumnej i pedagogickej práci – sa veľmi dobre dopĺňal s prof. Rudolfom Bednárikom (a to aj napriek častým a svojráznym rozporom). Andrej Melicherčík bol vyspelý teoreticky, Rudolf Bednárik pracoval, t.j. i pedagogicky účinkoval s bohatým výskumným materiálom, obracal sa a staval na bohatých terénnych dokladoch a poznatkoch. Obidvom sa tak podarilo rozhodným spôsobom zúčastniť sa na príprave tej generácie vedeckých, pedagogických i múzejných pracovníkov v národopise, ktorá početne i úrovňou svojej práce dokázala vziať na seba a úspešne realizovať náročné úlohy posledných desaťročí.

Milan Leščák:

Nemôžem obísť svoje spomienky zo stretnutí s A. Melicherčíkom počas mojej aspirantúry v rokoch 1964-1965, kedy mi bol školiteľom. Aspirantúra sa nezačala dobre. Niektomu doniesol moje neuvážené výroky o úrovni výuky na filozofickej fakulte, hoci sa, pravdaže, nevzťahovali akurát na osobu A. Melicherčíka. Bolo z toho zle-nedobre, približne rok boli naše vzťahy skoro oficiálne. Čas všetko vymazal, a najmä obdobie pred známym prelomovým seminárom o súčasnosti v roku 1965 sa všetko zmenilo (materiál o seminári je uverejnený v Slovenskom národopise 1966). Školiteľské rozhovory boli vlastne debatami o všeličom možnom, od vedy až po problémy s etážovým kúrením. A. Melicherčík si uvedomoval, že sa musí vedecky preorientovať a trochu sa i vrátiť. Hoci nikdy nelutoval to, čo urobil (ani dobré, ani zlé), na to nemal povahu, no uvedomil si, že vo vede musí ísť iným smerom. Pozorne čítal B. Malinowského, zoširoka rozmyšľal stále o koncepcii dejín ľudovej kultúry.

Zaujala ho myšlienka vzťahu ľudovej a vysokej kultúry, ktorá ho trápila od vydania Dejín staršej slovenskej literatúry. Chápal problém tradície ako pohyb dynamických štruktúr. Vedel, že sa musí vrátiť k niektorým svojim starším prácam a nápadom a pod. Rozhovory, či už uňho doma (pod hlavnou stanicou na Železničiarkej ulici), alebo pri víne, najčastejšie v Kryme v Bistre, boli uvoľnené a otvorené. Úprimne ma varoval, aby som sa po jeho skúsenostiach nedal zatiahnuť do politiky. Pospomínal si na svoje umelecké ambície (literárna a dramatická tvorba), na svojich učiteľov i žiakov. S odstupom času musím priznať, že tie hodnotenia mojich starších kolegov boli vcelku správne a spravodlivé.

Vážnosť svojho zdravotného stavu však predou mnou skrýval alebo zľahčoval. Aj keď sa musel pri chôdzi často zastaviť a chvíľu oddychovať, vždy to niečím zahovoril. Jeho smrť nás preto mnohých prekvapila a zaskočila. V relatívne mladom veku odišla vtedy prirodzená vedúca osobnosť slovenskej národopisnej vedy, aby natrvalo zostala v jej dejinách.